

Wrześnianie a polskie powstania narodowe w okresie zaboru pruskiego

Ziemia wrzeńska w powstaniach kościuszkowskim 1794 i wielkopolskim 1806

Ziemia wrzeńska wraz z Wielkopolską dostała się pod panowanie pruskie w wyniku II rozbioru Polski w 1793 roku. Nie było wtedy powiatu wrzeńskiego, a jego dzisiejsze ziemie należały w ogromnej części do powiatu pyzdrskiego i częściowo do gnieźnieńskiego.

Powstanie kościuszkowskie 1794

W marcu 1794 roku na terenie ówczesnej części I Rzeczypospolitej wybuchło powstanie nazywane kościuszkowskim. Po jego wybuchu władze pruskie ściągnęły do Wielkopolski oddziały wojskowe z głębi Prus, aby w ten sposób zapewnić spokój w prowincji. Głównodowodzący wojskami pruskimi gen. Wilhelm von Schwerin ostrzegł mieszkańców przed jakąkolwiek współpracą z powstańcami, grożąc za to surowymi karami. Do władz miejskich wysłano zarządzenia o zachowaniu czujności, inwigilacji i donoszeniu o wszystkich podejrzanych osobach. Prusacy cały czas wzmacniali swoje

surekcja wybuchła w połowie sierpnia. Zadaniem powstańców było odciągnięcie wojsk pruskich spod obleganej przez nich Warszawy.

Ośrodkiem powstańczym dla mieszkańców Wrześni było Gniezno, zdobyte 22 sierpnia 1794 roku przez powstańców pod dowództwem Józefa Lipskiego, dziedzica Czarniejewa. Do Gniezna zaczęły ściągać oddziały powstańcze składające się ze szlachty i chłopów. We Wrześni grupa uzbrojonych powstańców wdarła się 4 września 1794 roku na pocztę. Zniszczono godło pocztowe i zabrano konie, co spowodowało kilkudniowe opóźnienie w dostarczaniu przesyłek.

jącą mieszkańców zaboru pruskiego do poparcia insurekcji. We Wrześni przebywał gen. Józef Lipski, który obłożył miasto podatkiem na rzecz powstania. Wkrótce potem oddziały generała Dąbrowskiego spod Gniezna ruszyły w kierunku Bydgoszczy. Po klęsce Kościuszki pod Maciejowicami, wojska Dąbrowskiego wycofały się z Wielkopolski, śpiesząc z pomocą dogorywającemu powstaniu. Oddziały wielkopolskie uległy rozproszeniu. Powstanie upadło, a jego klęska oznaczała ostateczny upadek państwa polskiego.

Powstanie wielkopolskie 1806

Pierwszą próbą wskrzeszenia państwa polskiego było powstanie wielkopolskie 1806 roku. Było ono związane ze zwycięstwami cesarza Francuzów Napoleona I – w 1805 roku nad Austrią, a jeszcze mocniej – w październiku 1806 roku nad Prusami. Wielkopolanie będący od 1793 roku pod panowaniem pruskim wykorzystali klęskę Prus do zorganizowania ruchu powstańczego ułatwiającego Napoleonowi opanowanie Wielkopolski z nadzieją na zapoczątkowanie przez niego dzieła wskrzeszenia Polski.

W listopadzie przybyli do Poznania najpierw gen. Jan Henryk Dąbrowski, a potem sam Napoleon. Mieszkańcy Wielkopolski wyrażali gotowość do walki, entuzjastycznie witając Dąbrowskiego, który w sposób naturalny stał się przywódcą ruchu niepodległościowego i otrzymał od Napoleona zadanie stworzenia w Wielkopolsce regularnego wojska. Powołano Gwardię Narodową złożoną z mężczyzn w wieku 16-60 lat i przeprowadzono regularny pobór do wojska. Punkt rekrutacyjny dla ziemi wrzeńskiej znajdował się w Gnieźnie. W tworzenie wojska zaangażowani byli ziemianie, wśród nich 25-letni syn dziedzica Wrześni Marcellego Ponińskiego, Stanisław, który w randze pułkownika został dowódcą 4 pułku piechoty.

Wojsko polskie, w którym służyli

Stanisław hr. Poniński, właściciel dóbr wrzeńskich

także wrześnianie, od stycznia 1807 roku brało udział w kolejnych walkach Napoleona z wojskami pruskimi – o Gdańsk, pod Ławą i Frydlandem. Stanisław Poniński otrzymał wówczas order Legii Honorowej i Krzyża Virtuti Militari. Pod Gdańskiem ciężko ranny został Dąbrowski i dowództwo walk przejął gen. Antoni „Amilkar” Kosiński, późniejszy właściciel Targowej Górki. Po wcześniejszym, w listopadzie 1806 roku, zajęciu Warszawy

kończyła się klęską i rozbite wojska oraz sam cesarz wracali od grudnia 1812 roku tą samą drogą na zachód. Istnieje pewien przekaz o krótkim pobycie Napoleona 12 grudnia 1812 roku w Otocznej i Bierzgliźnie w celu krótkiego odpoczynku i podkucia na nowo jego konia, skąd przez Wrześnię cesarz udał się do Poznania. Już na początku 1814 roku Wrześnię zajęły wojska rosyjskie, które nie oszczędzały mieszkańców.

Książę Józef Poniatowski

(będącej od 1795 roku pod zaborem pruskim) i wymienionych klęskach Prus w lipcu 1807 roku utworzono namiastkę polskiej państwowości – Księstwo Warszawskie, w granicach którego wraz z Wielkopolską znalazła się Września, która nadal nie była miastem powiatowym. Doświadczyła natomiast wszelkich trudności (wyżywienie i kwatery), związanych z przemaszami wojsk francuskich i polskich na pola bitew w latach 1807-1809.

W maju 1812 roku w ramach przygotowań Napoleona do wyprawy na Rosję przez Wrześnię przejeżdżały ekipy cesarskie w drodze do Warszawy. Odbywało się to drogą nazywaną jeszcze dziś „napoleonką”, z Wrześni do Gutowa Wielkiego, której dokładny przebieg jest obecnie trudny do uchwycenia ze względu na późniejszą budowę traktu z Poznania do Warszawy (dziś droga 92) i linii kolejowej.

Wyprawa Napoleona na Rosję za-

Już w obecności Rosjan, 2 sierpnia 1814 roku, we Wrześni zatrzymał się kondukt pogrzebowy księcia Józefa Poniatowskiego, który zginął w październiku 1813 roku w bitwie pod Lipskiem. Kondukt zmierzał z Lipska przez Poznań do Łowicza, a potem do Warszawy. We wrzeńskiej farze 2 sierpnia 1814 roku został wystawiony katafalk z trumną marszałka Francji, księcia Poniatowskiego. Odbły się tu uroczystości religijne. Szczątki polskiego wodza przebywały w farze pod strażą całą noc, a następnego dnia rano kondukt opuścił miasto. Klęska Napoleona oznaczała koniec Księstwa Warszawskiego i powrót Wrześni pod panowanie pruskie.

Marian Torzewski

Generał Jan Henryk Dąbrowski

siły wojskowe, jednocześnie oświadczając, że nie są wrogo usposobieni wobec insurekcji. Zabiegi te jednak nie zapobiegły wzrostowi nastrojów powstańczych wśród ludności polskiej. Mimo sygnałów świadczących o gotowości Polaków z zaboru pruskiego do przystąpienia do powstania, Tadeusz Kościuszko obawiał się uwikłania w walkę z dwoma wrogami jednocześnie – Rosją i Prusami. Dopiero 6 czerwca 1794 roku, kiedy w bitwie pod Szczekocinami Prusacy jawnie wystąpili przeciwko insurekcji, władze powstańcze zdecydowały o zmianie swojego stanowiska, wzywając mieszkańców Wielkopolski do otwartego przystąpienia do powstania. Zgodnie z odezwą we wszystkich województwach wielkopolskich in-

Warunki sprzyjające powstańcom w Wielkopolsce pogorszyły się od września, kiedy król pruski wydał decyzję o wycofaniu wojsk spod Warszawy. Zwolnione z oblężenia oddziały pruskie miały zaprowadzić porządek w prowincji. Władze powstańcze zdecydowały o wysłaniu na pomoc Wielkopolsce regularnego wojska pod dowództwem gen. Jana Henryka Dąbrowskiego. Generał przeprowadził się przez Wartę pod Koninem i 21 września 1794 roku stanął pod Słupcą. 24 września nastąpiło tam połączenie jego wojsk z powstańcami. Na czele wojsk liczących 6000 pieszych i 600 konnych generał Dąbrowski wyruszył przez Wrześnię do Gniezna, gdzie przyjął przysięgę powstańców i wydał odezwę wzywa-